KAFKAS DERNEKLERİNİN KONSOLOSLUK ZİYARETİ

Aralık başlarında Rusya Konsolosluğunun daveti üzerine Balıkesir, Bursa, Yalova Dağıstan Dernekleri ve Yalova Kafkas Derneği, İzmir Orhanlı Çerkes Derneği temsilcileri İstanbul'a gittiler. Osman Göçmez, Ramazan Kor, Yaşar Sabri Dönder, Şahabettin Özden, Ömer Akbaş, Mehmet Aydemir'in katıldığı yemekte konsolos Andrey Brovol, Türkiye'deki Kafkasyalıları gurbetteki vatandaşları olarak gördüklerini belirterek katılımcılara davete icabet ettikleri için teşekkür etti. Yalova güney köy muhtarı Hacı Murat Erhan, Gazi Aydemir, Müberra İpek ve diğer bazı dernek mensuplarının eşleri katılımcılar arasındaydı.

MANYAS DAĞISTAN LEZGİ SPOR GÜNCESİ

"Manyas Dağıstan Spor yeni adıyla Manyas Dağıstan Lezgi Spor resmî bir kulüp değil. Amatör bir futbol takımı. Kişisel bir çaba ile kuruldu. Katıldığımız turnuva sayısı iki haneli rakamları geçti. Şampiyonluklarımız ve birçok kupamız var. Halı saha dışında büyük saha turnuvalarında da oynadık. Şu an Bursa Halı Saha Şampiyonlar Liginde oynamaya devam ediyoruz. Oynadığımız ligde otuzdan çok takım var."

Bu sözler Hüseyin Ünol' a ait. Kendisi yıllardır emek verdiği takımın kurucusu, oyuncusu. Sözünü ettiği takımın rengi henüz belirlenmemiş. Kırmız beyaz olma ihtimali yüksek. Fatih Şimşek, Emre Stef Telli, Evren Çatalçam, Osman Bıyıklı, Osman Soyugüzel, Mehmet Karamahmut, Ahmet Karamahmut, Ali Bacan, Mustafa Kuş, Kemalettin Timur, Sunay Hacıahmetoğlu dönüşümlü olarak maçlara çıkıyorlar.

Eski futbolcularla şehirler arası nostaljik maçlar da yapıyorlar.

Bursa Şampiyonlar Ligi 4. Sezon Nilüfer Karadeniz Halı Sahası maçlarına 30 takım katılıyor. Bursa Şampiyonlar Liginde iki denk takımın mücadelesinde kazanan Manyas Dağıstan Lezgi Spor oldu.

Bursa Karadeniz Halı Sahası Şampiyonlar Ligi maçlarına Manyas Dağıstan Lezgi Spor da katılıyor.

iletişim : kimgazetesi.com
AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

Tasarımcı
engin dijital baskı hizmetleri fotokopi & kırtasiye 0232 425 14 10-484 10 00

İZMİR LEZGİLERİ DİL KÜLTÜR TARİH ARAŞTIRMALARI KİTAPLIĞI
İLDAK

-KİM-
Sayı: 20
Ocak 2020
İzmir Lezgileri'nin Sesi

ARAP-İSLAM ORDULARININ KAFKAS SEFERİ

Kafkasya doğunun İsviçre' sidir. Dünya cennetidir. Alman dergileri bu bölgeyi, dağılmadan önceki Sovyetler' in cenneti olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir.

M.Ö. 7 ve 8. yüzyıllarda Eski Yunan-Kafkas teması sırasında herkes kendi kutsalı ile yetinir, ülke olarak komşu komşunun inancına karışmazdı. Bizans Ortodoks Hristiyanlarının bölgeye göz dikmesi sonrasında işler karıştı. İstanbul'dan Kafkasya' ya papazlar gelmeye başladı. Yeni Yunanlılar propaganda telkin, ikna ve irşad ile Hristiyanlığı dünyaya, bu arada Kafkasya'ya yaymak peşindeydiler.

Karadeniz yoluyla Çerkesya'ya giren ve yayılan Hristiyanlık için kilise ve manastır benzeri dinî mekânlar inşa edilmiş olduğu gibi aynı yoldan bu din Gürcistan ve Ermenistan'a da girmiş; Osetya ve Çeçenistan'da kiliseler kurulmuş; Rumcadan yerel dinlere dinî kitaplar tercüme edilmeye başlanmıştır. Lezgilerin bulundukları bölgelerde kilise izleri görülmemiştir.

Bizans'tan çıkarılan Yahudilik, Hristiyanlığın ardından bölgeye gelmiş, Hazar (Khazar) hükümdarının ailesi bu dinin Karayim mezhebine dâhil olmuştur.

Bizans'tan gönderilen ruhaniler yalnızca Rum Ortodoks' u değildiler. İçlerinde Latin kiliselerinin gönderdikleri misyonerler de vardı. 1333 yılı sonrası Katolik mezhebine girmeleri için Çerkesler arasında propaganda yapıldı ise de fazla başarılı olunmadı ve Ubıhlar arasında bu mezhebe taraftar az sayıda çıktı.

7. Yüzyılda, sahada İslam orduları belirdi. 743'te Sasaniler karşısında pek başarılı olmayan Halife Ömer, başkumandanını Kafkasya fethine göndermiş, operasyonlara Ermenistan'dan başlanmıştı. Daha sonra sırada Gürcistan vardı. Gürcülerin bir bölümü Daryal Geçidi yoluyla dağlara çekilmeyi seçtiler. Asetinlere karşı gönderilen İslam birlikleri çetin bir direnişle karşılaştılar.

Don ve Volga nehirleri çevresinde **Çeçen**, **Çerkes**, **Kumuk**, **Lezgi**, **Oset** beylik, hanlık ve krallıkları **Hazar** (Khozar) konfederasyonu çatısı adı altında toplanmış; tek siyasi birlik oluşturulmuştu.

Cumhuriyet sistemi içinde farklı siyasi yapılar yer alabiliyor; insanlara din ve vicdan hürriyeti tanınıyordu. Tabiata tapanlar, Ateşperestler, Hristiyanlar ve Museviler yan yana idi.

Derbent'in fethinin **Hz. Muhammed** tarafından bir görev olarak Müslümanlara verildiği belirtilip asker teşvik edilse de Arap ordusu ilerleyemiyordu. Dağları aşamayan İslam Ordusu, sahil yönünden yürümeyi denedi. Başarılı olamayınca da **Leks** (Lezg) **krallığı** ve Osetler (Alanlar) ile Araplar arasında anlaşma yapıldı.

Derbent'in fethinden vazgeçilmişti. Fakat diğer bölgelerde Arap ordusu yönetimi ele almış, valiler, idare amir ve memurları ile yeni kurallar uygulanmaya koyulmuştu.

Başkumandan ölünce yerine geçen İslam yeni komutanı anlaşmayı çiğneyerek Kuzey Kafkas ya'ya tekrar saldırdı. Harekât alanı Hazar denizi kıyıları olmuş, Derbent alınmıştı. Hazarlar karşı saldırı düzenleyerek şehri geri aldılar.

Emevi Halifesi 2. Yezit, Hazarlara karşı koymak ve kuzeye yürümek için kumandan değişikliğine gitti. 735' te Derbent ikinci defa alındı. Hazarların Volga üzerindeki başşehri **Blancar** yağmalandı. Fakat savunma hız kesmiyor; İslam ordusu ilerleyemiyordu. Başkumandan hayatını kaybetti. 40 bin askerden geriye çok az kişi kaldı. Bölge terk edildi. Başkumandanın yerine atanan kardeşi de başarılı olamadı ve Kuzey Kafkasya yedi yıl saldırılardan uzak yaşadı. Fakat Derbent hâlâ Arapların elindeydi.

Halife Harun **Reşid** 'in Derbent ziyareti sonrası muharebeler yeniden kızıştı. **Devam edecek**.

Vasfi Güsar- Jineps Nisan 2016

YEZİD II

2 Alban Devleti Hakkında Bilinmeyenler
3 Dağıstan Halk İnançları
4 Tabasaranlar Kimdir?
5 Çeçen-İnguş Halkının Keçe Sanatı
6 Çiçi Halısı
7 Bir Tat Masalı
8 Manyas Dağıstan Spor

AZERBAYCAN COĞRAFYASI VE BÖLGE TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Azerbaycan coğrafyası insanlık tarihinin en kadim yerleşim merkezlerinden biridir. 1960 yılında kadar Azerbaycan'da yürütülen arkeolojik kazılarda bu coğrafyanın tarihteki yerine tanıklık eden çok sayıda kalıntılar bulunmuş, üzerlerinde incelemeler yapılmıştı. 1960 yılında ise Azerbaycan **Füzuli** reyonunda ilk insan meskenlerinden biri olan **Azıh** mağarası bulundu. Azerbaycanlı araştırmacı **Memedeli Hüseyinov** başkanlığında yapılan kazılar sonucunda 10 arkeolojik tabaka tespit edildi. Burada bulunan materyaller Azerbaycan'da ilk insanların bir milyon iki yüz bin yıl önce yaşamaya başladığını göstermekteydi.

Mağaranın 5. Tabakasında 350-400 bin yıl öncesine ait 18-22 yaşlarındaki bir kadının çene kemiği bulundu. Bulunduğu dönemde bu mağara ilk insan yerleşim alanları bakımından eski Sovyetler Birliği'nde birinci, dünyada ise üçüncü sıraya yerleştirildi.

Azerbaycan coğrafyası Kafkasya'nın doğu-batı, güney-kuzeyinin birleştiği özel bölge olarak dikkati çeker. Konumu itibariyle bu bölge tüm tarih dönemlerinde önemli bir işlev görmüş, medeniyet kavşağı görevini yürütmüştür.

Zengin doğal kaynaklara sahip olan Azerbaycan'da büyük petrol ve doğalgaz yatakları bulun maktadır. Bunun yanında tahıl, çay, tütün, meyve, sebze, pirinç yetiştirmeye uygundur. Sığır, koyun, tavuk da beslenir. Hacim ve çeşit bakımından hammadde ve üretim kaynakları itibariyle dünyanın sayılı ülkelerinden biridir.

Azerbaycan toprakları, insanlığın kültür mirasını oluşturan değerlere, çok eski hadiselere, büyük uygarlıklara sahne olmuştur. Bu bölgelerde çok sayıda milletler yaşamış ve devletler kurmuşlardır. Bu topraklar Türk dilli, İran dilli, Kafkas dilli ve Slav dilli halklara mesken olmuştur. Bu çeşitliliğin mirasını taşıyan Azerbaycanlılar bu adla anılan bölgede önemli devletler kurmuşlardır.

Dünyadaki ilk yerleşim alanlarından bir olan Azerbaycan'da ilk devlet kuruluşu Milattan öncesine dayanmaktadır. M.Ö. 10-9. Yüzyılda, güney Azerbaycan'da **Manna Devleti** kuruldu. Bu devleti M.Ö. 8-6. Yüzyıllarda **Med İmparatorluğu** devam ettirdi. Kuzey Azerbaycan'da **Alban Devleti** teşekkül etti.

Bölgeyi işgal eden **Büyük İskender'** in ölümünden sonra Helenistik dünya, yerini İskender'in generalleri tarafından kurulan yerel devletlere bıraktı. Bu dönemde Güney Azerbaycan'da **Atropetana Devleti** kuruldu. (M.Ö.5. yüzyıl)

Bölgede uzun süreli egemen olan **Sasaniler**, **Şirvanşahlar** eyaleti oluşturarak bölgeyi ellerinde tutmaya çalıştılar. **Safeviler**, onların yerini alıp **Tebriz**'i merkez olarak belirledikten sonra Şirvanşah uygulamasına son vererek Şirvan eyalet sistemine geçtiler.Şirvan bugünkü Azerbaycan Devleti'nin neredeyse tıpa tıp aynı sınırlarına sahipti. Burada baş kaldıran Lezgiler diğer topluluklarla birlikte Hacı Davut Devleti'ni oluşturdular. 1722' de Çar Deli Petro kumandasındaki birlikler Rus tüccarlarının mağdur edildiklerini gerekçe göstererek operasyona başladılar. Derbent'i karadan, Bakü'yü denizden kuşattılar. Direnişi kıramadıkları için geri çekildiler. Osmanlılar bu devleti bünyelerine aldı. Sultan 3. Ahmet adına hutbe okunup para da bastırıldı. Ancak Osmanlılar, Rusya ile anlaşıp Aras nehrini sınır kabul ederek Azerbaycan topraklarını Rusya'ya peşkeş çekmek istediler. Kendileri de başta Tebriz olmak üzere Aras'ın güneyinde hüküm süreceklerdi. Bölgedeki güç dengeleri ve Hacı Davut'un direnişi iki devlete fırsat vermedi. Osmanlıların oyuna getirerek tutsak aldıkları Hacı Davut'tan sonra direniş zayıflasa da devam etti. İran'da Kaçarların yönetime gelmesinden sonra İran bölgede yeniden kontrolü ele aldı Nadir Şah'ın ölümünden sonra bağımsızlık hareketleri yeniden ortaya çıktı. Rusya Derbent, Bakü, Kuba, İrevan bağımsız hanlıklarını birbirine düşürerek zayıflattı.

1813 Gülistan ve 1828 Türkmençay Rus- İran anlaşmalarında bölge, iki devlet arasında paylaşıldı. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra 28 Mayıs 1918'de **Mehmet Emin Resulzade**'nin liderliğinde kurulan **Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti** kısa süren ömründe birçok reforma imza attı.

28 Nisan 1920 yılında Kızıl Ordu'nun Azerbaycan'ı işgali sonrası Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu.1991'de 20 Ocak hadiselerinden sonra Azerbaycan bağımsızlığını ilan etti.

Bugün devletin çatısı altında Azerbaycan Türkleri, Ahıska Türkleri, Tatarlar, Ruslar, Ukraynalılar, Gürcüler, Avarlar, Lezgiler, Tatlar, Talışlar, Yahudiler, Kürtler yaşamakta, Anayasa ile az sayıda halklar olarak tanımlanan toplulukların hakları güvence altına alınmaktadır.

Elnur Ağayev'in makalesinden

Düzenleyen: Abdullah Kubalı

BİR TAT MASALI

ÇİFTÇİ İLE ASLAN

Geçmiş zamanlarda yaşayan bir köylü vardı. O, çok yoksul idi. Ne kadar ekip biçse de, çiftine çubuğuna var gücüyle asılsa da kazanç sağlayamıyordu. Bu çiftçi bir gün tarlasını sürerken nereden çıktıysa ortada bir aslan belirdi.

Adam korktu, aslan ise şöyle konuştu:

-Korkma! Ben çoktandır seni izliyorum ve sen benim yüreğimde yer edindin. Sen çalışmayı, didinmeyi seviyorsun. İşine hevesle sarılıyorsun. Gel seninle dost olalım. Sen kendi işine bak, ben kendi işimi yerine getireyim. Elde ettiklerimizi yarı yarıya paylaşalım.

-Sen aslansın, ben ise insan. Bizim aramızda dostluk nasıl olur? Ben senden korkuyorum!

-Korkma! Korkunu unut. Çünkü senin yanına gelip sana ilk el uzatan benim.

-İyi de ne yapmalıyım?- diye mırıldandı köylü. Diyelim ki, toprağı ben işleyeceğim, tohumu ben serpeceğim, mahsulü ben toplayacağım, peki sen ne yapacaksın?

-Senin ektiklerin yazın sıcaktan sararıp solabilir, sen ise pınardan su getirmekten korkabilirsin. Orada vahşi hayvanlar olduğunu, bir köşeye saklandıklarını biliyorsun. Ben hiçbirine izin vermem ki, suyun civarına yaklaşsın. Sen dilediğin kadar su taşıyıp küçük tarlanı sularsın. Ürünün bol olur. Ben ayrıca senin tahılını domuzların saldırısından da korurum. Kimsenin ne haddine ki, senin tek bir buğday taneni çalsınlar. Geceleri rahat uyursun, sabahları coşkuyla işine sarılırsın. Bu teklifim kötü mü?

Aslanın önerisi köylünün aklına yattı. Dost olmayı kabul etti. Birlikte çalışmaya koyuldular. Yoksul adam, o günden sonra büyük kazanç elde etti. Zenginlik içinde huzurlu bir hayat sürmeye başladı.

Aslan, bir gün ortağının içtenliğini denemek istedi. O, tarlaya değil, çiftçinin evine geldi.

-Evet, ey insanoğlu, bak hâlin vaktin ne kadar iyi. Sen benden boşuna korktun. Bak, dostluk nelere kadirdir.

-Doğru, sen benim dostumsun. Fakat ben yine de korkuyorum senden. Görüntün çok korkunç. Senin başın köpek başını andırıyor.

Aslan bu sözden alındı fakat çok da umursamadı. Yine de dostuna:

-Al hançeri, ben yarala, dedi.

-Sen ne diyorsun?- diye köylü şaşırdı. Ben sana bunu nasıl yapabilirim?

Ancak, aslan diretti. Dostu ister istemez bıçağı çekip aslanın boynunu yaraladı.

Aslan, boynundan kan aka aka hiç konuşmadan çıkıp gitti. Mağarasına gelerek yarasını yalaya yalaya kısa sürede iyileşti. Yarası kapandıktan sonra dostunun evine geldi.

-Bak, bıçakla yaraladığın yeri ara bul.

Köylü çok aradı. Ne yara, ne de izi vardı. Kesik yer kapanmıştı.

-Yara iyileşmiş mi?- diye şaşkınlıkla sordu. Hem de bu kadar çabucak…

-Bıçak yarası tez iyileşir, kalıcı olan sözün kırgınlığıdır. Sen, hayvanların kralını sıradan bir köpek ile eş tuttun. Bizim dostluğumuz sona erdi. Bundan sonra kendine dikkat et!

Natiq Sefiyev

Dağıstan Halklarının Nağılları

ÇİÇİ (Chichi - Tsihtichi) HALISI

Çiçi, Kuba ile Konakkent arasında, Hazar denizine yakın bir yerde bulunuyor. Çiçiler Kuba tarzında tadına doyum olmaz halılar üretiyorlar. Çoğunlukla koyu mavi, orta alanında birçok bordürler bulunan dar ve çok nazik, parlak düğümlü örnekler yapmışlardır.

Bu parçalar yakından incelendiğinde her şeyden önce armonik özellikleriyle insanı şaşırtan çok sayıda kullanılan motifler dikkati çeker. Burada çok çeşitli tarzda bordürler görülmektedir. Bunlar madalyonlu olanlardan başka insana mutluluk veren karanfil bordürler ve çok karakteristik gül ve parmaklıklı bordürlerdir. Renklerde de asıl bordürlerin çarpıcı bir özellikte olduğu görülmektedir. Bütün bu sessizliğin içinde renklerin ve motiflerin birbirleriyle karışımı görülür.

Uzunlamasına mavi fonda birbirleriyle iç içe geçmiş basamaklar ve çengeller hâkimdir. Aynı zamanda stilist olarak güllerin bir sıra teşkil ettiği görülür. Her ikisi de bu halılar için çok karakteristiktir.

Fotoğraftaki örnek Kafkasya' da 19. Yılda düğümü atılmış, en iyi yünlerden istifade edilmiş, doğal bitkisel renkler kullanılmış olanıdır.

Not: Yazının aslında üçüncü paragrafta geçen “stufenpolygonen” sözcüğünün yanına çevirmenimiz tarafından “kademeli atış alanı” (poligon) ve “ahtapot” notları düşülmüştür.

Almanca aslından çeviren
Emekli öğretmen **L. Korkmaz**

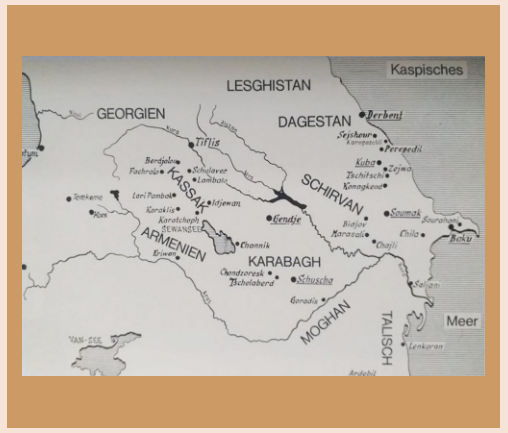

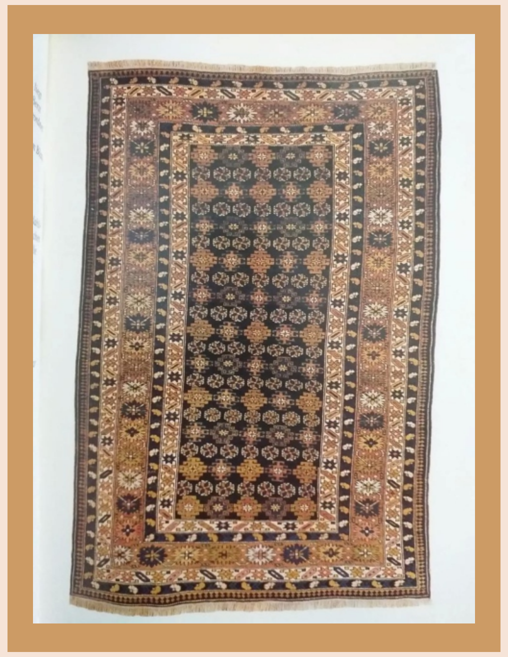

DAĞISTAN HALK İNANÇLARI -4-

Terekemelerde gelin eşikten girerken ilkin sağ ayağını atar. Bunun uğruna ve bereketine inanılır. Ayrıca eşiğin önünde ve kapıda bir balta olur. Bununla kötü ruhların kovulacağına inanılır.

Tabasaranlarda çocuğa ölmüş atasının adının verilmesi çok yaygındır. Çocuk dünyaya gelince şenlik yapılır. Oğlan çocuğu, kız çocuğuna göre daha makbul görülür. Çok rastlanan adlar İmameddin, Taceddin, Zeyneddin, İsameddin, Ramazan, Hacı Muharrem, Hacı Kurban, Sıraceddin, Taşdemir, Demirkaya, Kahraman, Gülbela, Pirbela, Aydın, Yaşar, Dursun (erkeklerde); Güleybed, Soybed, İzamed, Zühra, Zehrahanım, Colul (bekâr), Naide, Tahmına, Gülgez, Sonkıza (kızlarda) dır. Bunlardan “Pirbela” yatırlara, türbelere (ziyaret) gidilerek edinildiğine inanılan çocuklara verilir. “Yaşar” ve “Dursun” çocukların ölmeyip yaşamasını dilemek maksadıyla seçilen isimlerdir. Tabasaranlara özel adlar ayrı bir araştırma konusudur. Ömrü kısa olan çocuklar için “ömrü bitti”, “ömrü bitmiş” terimleri kullanılır. Ömrün kesilmesi ile ömrün bitmesi, farklı anlamlardadır. Ömrün kesilmesi, kaza sonucunda hayatını kaybetmeyi; ömrün bitmesi ise hastalık veya benzeri sebeplerle ölmeyi anlatır.

Çocuğun doğumunun kırkıncı gününde sünneti yapılır. Konu komşuya yemek ikram edilir. Bebeğin ilk saçı bir şeye sarılır ve saklanır. Önceleri sünnetin parçası toprağa gömülürdü. Genç kızların kısmetinin öğrenilmesi için falcı kadınlara gidilir, bunların verdikleri haberin gerçeği yansıttığına inanılırdı. Ayrıca kutsal sayılan terek (ağaç), dörk (mağara), mecet (mescit), meşe (orman) vardır. Dörke gelinir, gece orada yatılır, kurban kesilirdi. Bu türbelere şifa bulmak, çocuk sahibi olmak, kocaya varmak, işsizlikten kurtulmak, zengin olmak amacıyla da gidilirdi. Buralarda yalnızca dileklerde bulunulur, oradaki ağaçlar kesilmez, buna riayet etmeyenlerin çarpılıp felç olacağı, öleceği inancı vardır. Buralara çaput bağlanmaz.

Tabasaranlarda şimşek çaksa, yıldırım düşse, gök gürlese halk Allah'a dua eder. Köyden birinin ineği kaybolsa molla kurdun ağzını bağlar. Kurdun ağzını bağlamak Terekeme ve Kumuklarda da vardır. Tabasaranlarda “tanrı” kavramı “tengri” olarak yaşamaktadır.

Derbent'te Kırklar Mezarlığında “Pir” diye bilinen bir mekân vardır. Burası çit içine alınmış 20-25 metrekarelik bir alandır. Çevresindeki çalılara adak çaputları asılmıştır. Kapıdan girişte, tam karşıda 1.5-2 metre yüksekliğinde bir ocak vardır. İçerisine pirinç, şeker türünden niyet eşyası konulmuştur. Boş sahada yere yatık pozisyonda toprağa gömülü mermer bir anahtar vardır. Buraya kısmeti kapalı gençler adak adamaktadır. Solda, aynı vaziyette mermerden bir makas bulunmaktadır. Buraya da aynı niyetle adak adanır. Burası görülen bir rüyanın verdiği ipucuyla eşilerek bulunmuştur. Anahtar, Dağıstan'da kapalı bahtın çaresi, makas ise bağlı bahtın çözümünün ilacıdır.

Derbent'teki Kırklar Mezarlığı'nda ayrıca adakla ziyaret edilen **Dudu Hatun Türbesi** vardır. Dudu Hatun, **Feteli** Han'ın eşidir. Türbe'de Dudu Hatun'un kızı, oğlu ve üst düzey görevlilerin mezarları vardır. Mezarda; açık el figürü, yeşil ziyaret örtüsü, bağlanmış çaputlar, ay yıldızlı bayrak vardır. Ziyaretin bu bölümü kümbet tarzındadır. Dağıstan yatırlarından birisi de **Umamay** adınadır. Umamay adlı bir **Kumuk** kızı bir genci, görüp beğenmiştir. Oğlan da Umamay'ı sevmektedir. Ancak Umamay mandalarını güderken kutsal bir ruha tutulur. Oğlana “Benden vazgeç, ben artık farklı bir âlemdeyim” der. Bir gün kız, mandalarını yitirir. Herkes onların ormanda kaybolduğunu söylemektedir. Kutsal ruh kılıcını ceviz ağacına savurur. Çıkan kıvılcımla önce ağaç yanar, sonra alevler ormanı sarar. Kız, yangında ölür. “kabrimi ormana yapın, üzerine buğday serpin. Ben ormanın kül olmasına sebep olmakla kuşlara zarar verdim. Buğdayı kuşlar yesinler” diye vasiyet eder. Zamanla mezarın üzeri yekpare bir taş olmuştur. Halk buraya buğday serper ve dilekte bulunur.

Yaşar Kalafat

TABASARANLAR KİMDİR?

Çeşitli yazılı kaynaklarda Tabasaranların yaşadığı muhitin adı farklı şekilde anılır. **Tabarsan**, **Tabasparan**, **Tabasaranşah** vb. bunlardan bazılarıdır. 12. yüzyıl yazarı Yaqut el- Hemevi daha önceki bilgilere dayanarak **Lezgan**' la Derbent arasında Tabasaranşah adlı ülkenin varlığından söz eder. Hasan alkadari'nin **Asari Dağıstan**, A.A.Bakıhanov'un **Gülüstani İrem**, Lavrov'un **Kafkasya'nın Etnografyası** adlı eserlerinde değerli bilgiler görülmektedir.

Kafkasya'nın kadim halklarından sayılan Tabasaranlar esasen Dağıstan'ın **Tabasaran**, **Hiv** reyonlarında ve **Derbent**, **Ogni**, **Kaspiysk** ve **Mahaçkale** şehirlerinde yaşıyorlardı. Dağıstan'ın **Rubas nehri vadisi** onların tarihî mıntıkalarıdır.

Birçok Orta Asır yazarının eserlerinde bu halkın Hazarlara, Araplara, Selçuklulara, Moğollara, Sasanilere karşı savaştığı belirtilir. Dağıstan Araplar tarafından istila edildikten sonra Tabasaran arazileri Arap egemenliğine girdi. Hilafetin bu coğrafyadan çekilmesinden sonra bu saha **Şirvan eyaleti**nin bir bölgesi oldu.

917'de bölgede Arapların Mezyedidler sülalesinden gelme Muhammed Meysum iktidarı kurulunca buradaki egemenler Meysum, araziler ise Meysumluk olarak adlandırılmaya başladı.

944 sonrası Muhammet Meysum'un yerini Ahmet aldığında Tabasaran Meysumluğu ile Derbent emirliği arasındaki rekabet, arttı. Yeni Meysum, Tabasaran bölgesinin hâkimi olmakla yetinmeyerek tüm Şirvan eyaletinin tek hükümdarı olmayı kafasına koyup Tabasaran'ı, oğlu Haysem'e (981-1025) havale etti. 12. yüzyılın başlarında Tabasaran Meysumluğu, 24 bölgeye ayrıldı. Her bölge, farklı bir komutan tarafından yönetilmeye başlandı.

1570 sonrası sülaleler arasında çatışma başladı. Ahali bu dönemde çok kayıplar verdi. İkametgâh Huçni'den Çarağ'a taşındı. Fakat Derbent'ten gelen saldırılar aman vermiyordu. Sonunda Huçni'de Derbent kadısı iktidarı kuruldu. Bölge yeniden toparlandı. Artık tek bir Tabasaran sahasından altmış bin savaşçı çıkabiliyordu. 16. yüzyılın sonlarında Osmanlı- Safevi harplerinin etkisi sahaya da yansıdı. Halk arasında Derbent kadısının egemenliğinden çıkmak arzusu belirdi.1720'lerde Rus işgaline karşı Hacı Davut saflarında savaşıldı.1806'da Rusya bölgeye yeniden geldi. Halkın durumu gitgide kötüleşiyor, huzursuzluk büyüyordu.1860 sonrası Tabasaranların hayatını etkileyen yeni önlemler alındı. Önceki dönemlerdeki uygulamalara dönüldü. Ek önlem olarak Kaytak Usmiliği ile Tabasaran kadılığı birleştirildi. Merkezî idare naipliklere, 1899'dan itibaren nahiyelere taksim edildi. 18. yüzyılın sonları 19. Asrın başlarından itibaren Tabasaranlar meysumluk, kadılık, ve köy meclisleri gibi otoriteler tarafından yönetildi. 1895'te Kara kaytak ((merkez Cibahni köyü), Aşağı kaytak (merkez Gayakent), Kuzey Tabasaran (merkez Yersi köyü), Urkarah (merkez aynı adlı köy) olmak üzere 4 naiplik vardı. Bolşevik devrimi sonrası 1926 yılında Yukarı Tabasaran (merkez Huçni köyü) , Dahadeyev (merkez Mecalis), Seferov (merkez Celal kenti) olmak üzere 3 naiplik ortaya çıktı. Merkez, 1929'da Burgankent, 1934'te Huçni oldu.

DİL

Tabasaran dili Dağıstan'ın 14 devlet dilinden biridir. Nax - Dağıstan dilleri ailesinin Lezgi dil topluluğuna ait bu dil en çok Lezgi ve Agul dillerine yakındır. 18. Yüzyılda Tabasaran ahalisi büsbütün Lezgice konuşuyordu. Bu dil kuzeyde Kaytak lehçeleri, güneyde Küre (Lezgi) dili, batıda Agul dili ile etkileşim içerisindedir. Doğuda Hazar denizi sahili boyunca Türk boyları ile sınır vardır. Bu yakınlık sebebiyle Türkçe etkisine açık olan Tabasaranlar kendi dillerini unutma süreci yaşıyorlar.

Rus dilbilimci Uslar, bu durumdan yakınarak şunları söylüyor: Bir yıldan bu yana uğraştığım hâlde sık sık denek değiştiriyorum. Belirli bir dil kuralında karar kılıp onu geliştirmeyi başaramıyorum.

Yazar sonunda ölmüş, çalışmaları yarıda kalmıştır. Araştırmacının kızı babasının el yazılarını başka bir dilciye göndermiştir. O kişi de ölünce 100 yıllık bir boşluk doğmuştur. Sonunda 1979'da Dağıstanlı dilbilimci A.A. Mehemmedov'un açıklamaları ve ilaveleri ile Tiflis'te yayımlanmıştır. Lügat hazırlıkları ise başka bir yazı konusudur. Rekorlar kitabına giren bu dil, ismin 48 hâlinin olması ile dikkati çeker. Nitrix, suvak ve qalin diye üç lehçesi vardır.

Nadir Şah ordularına karşı savaşmış Mirze Kalukski, silahı ile birlikte kalemini de ustaca kullanan bir kişi idi. Şiirleri halkın belleğinde yaşamaktadır. Mitalip Mitarov, eserleri dünyanın diğer dillerine çevrilen tanınmış Tabasaran yazarıdır. Bugün Tabasaran, Hiv ve Derbent'te yaşayan bu topluluk kendi dilleri ile birlikte Rusça, Lezgice ile de birbirleriyle anlaşabilmektedirler.

Samur Gazetesindeki yazıdan Türkiye
Türkçesine çevrilmiş ve kısaltılmıştır.

BİR KİTAP:

ÇEÇEN-İNGUŞ HALKININ KEÇE SANATI

Araştırmacı yazar **Erol Yıldır**'ın İstanbul'da faaliyet yürüten Kafkas İnguş Derneğinin kültür hizmetleri kapsamında yazdığı kitaptan ilginç gördüğümüz bazı bölümleri aktarıyorum.

Yün liflerinin keçeleşme özelliği nedeniyle yan yana gelmesi ve aralarında çok az boşluk kalarak birbirlerine kenetlenmesi sayesinde yalıtım işlevi yüksek bir malzeme ortaya çıkmıştır. Keçenin en önemli işlevi olan "yalıtım özelliği" yaygın kullanımındaki en önemli nedeni oluşturur. Keçe, suyu zor alır ve aldığında da zor kurur. Sıcağı ve soğuğu geçirmez. Kısacası insanları birçok doğal etkene karşı korur. Ayrıca keçenin yün liflerinin birbirlerine çok sıkışık olarak girip kaynaşması nedeniyle oluşan yüzeyi; yılan, akrep veya çıyan gibi ısırıcı ve zehirli hayvanlara karşı iyi bir savunma teşkil eder. Keçenin sadece bu özellikleri dahi bozkırda veya kırsal kesimde yaşayan topluluklarca neden vazgeçilmeyen bir meta olduğunu göstermeye yeterlidir. Keçe, günümüz modern teknolojisinde de koruyucu bir meta olarak kurşun geçirmeyen çelik yeleklerde ve ateşe dayanıklı bazı malzemelerin yapımına kullanılmaktadır.

Yün liflerinin en önemli özelliğinin başında, yüksek nem çekme özelliği sırasında fazla miktarda ısıyı açığa çıkarması gelir. Kuru havalarda ise yeterli derecede nem olmayışı nedeniyle yün üzerinde statik elektriklenme akışı görülür. Bu özelliği nedeniyle konfor ve sağlık bakımından soğuk havalarda kullanılacak en uygun tekstil materyalidir. Yünün ısı verici bu özelliği yaygın kullanımının başlıca nedenini oluşturur.

Yün elyaflarında ısı tutma özelliğinin çok yüksek oluşu, aynı zamanda sıcağa karşı duyarlılığını da azaltır. Yün bu nedenle yavaş ve zayıf bir şekilde yanar. Öyle ki, yün ancak ateşle temasta olduğu sürece yanar. Ateş etkeni ortadan kalktığında yanma olayı da ortadan kalkar. Yünün yanıcılık ve ateşle parlama oranının birçok materyale göre çok az olması da bu malzemenin yaygın kullanım alanı bulmasının sebeplerinden birisini oluşturmuştur.

AVAR (MAÂRUL) **KEÇELERİ**

Kitabın diğer bölümlerinden birinde Dağıstan'da Keçecilik konusu ele alınıyor.

Dağıstan, Kafkasya'nın çeşitli etnik unsurlarının bir arada bulunduğu bir ülke olarak tarihin en eski dönemlerinden beri çok sayıda uygarlığın etki alanı içerisine girerek aynı zamanda çeşitli el sanatlarının başlıca merkezi olma konumunu üstlenmiştir. Metal işleme, halıcılık, gibi dünyaca ünlü el sanatları arasında keçecilik fazla göze batmasa da, ülkede yaygındır. Dağıstan'ın en büyük etnik topluluklarından biri olan Avar halkı, bu el sanatını yaşatan topluluklar arasında yer almaktadır. Dağıstan'da üretilen kilimlerde yer alan birçok motif ve kompozisyon özelliği de keçeler ile biçimsel benzerliklere sahiptir.

Dağıstan'dan ayrıldıktan sonra Anadolu'ya gelen Avarlar tarafından keçe üretiminin yapıldığı ve bu sahada en tipik örneklerin sunulduğu yer **Kahramanmaraş**'a bağlı **Göksun** kazasının **Kireç** ve **Ortatepe** köyleridir.

Avar dilinde **burtina** adı verilen keçeler, komşuları Çeçenlerin ürettikleri ile renk, teknik ve biçimsel açıdan büyük benzerliklere sahiptir.

Kireç köyünde üretilen keçelerin bazıları bu köye gelin olarak gelen ve çeyizinde getirdiği tipte keçe üreten kadınların etkisiyle Çeçen tarzında yapılmıştır. Günümüzde, Türkiye 'de yaşayan Avarlarca Kireç ve Ortatepe köylerinde tespit ettiğimiz keçelerin Dağıstan'da üretilen ince **arabesk** motiflerden farklı olarak daha çok Çeçen keçelerine benzer bir biçimde üretilmesi bu etkileşimin sonucudur.

Kitabın diğer bölümlerinden birinde Göksun kazasının Çardak ve Küçüksu (Gücük) köyleriyle, Uzunyayla yöresindeki **Pınarbaşı** (Kayseri'nin ilçesi) **Aşağıborandere** köyü ile **Kangal** (Sivas'ın ilçesi) **Yukarıhüyük** (Sıçanhöyük) köyünün de adı geçiyor. Büyükşehirlerde ve müzelerde karşımıza çıkan keçe örneklerinin çıkış kaynağı olarak Maraş'ın Göksun ve Kayseri'nin Uzunyayla yöreleri gösteriliyor.

KİM

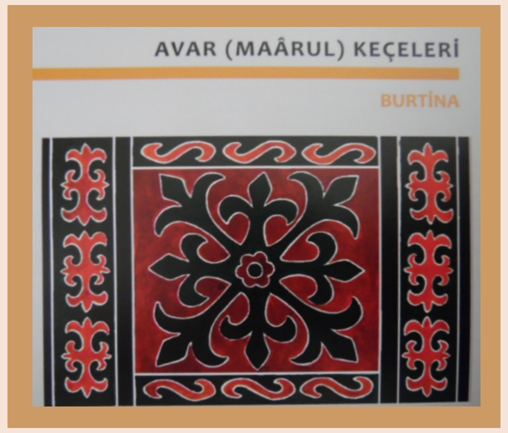

AVAR (MAÂRUL) KEÇELERİ

BURTİNA